

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی

آشنایی با گیاه گُور

مرکز ملی تحقیقات شوری

۱۳۹۸

نشریه ترویجی

۴۴۳

الحمد لله

وزارت جہاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی

آشنایی با گیاه کَور

سرشناسه	خواجه حسینی، ساره، ۱۳۶۶-
عنوان و نام پدیدآور	آشنایی با گیاه کور/ نویسندگان ساره خواجه حسینی، رستم یزدانی بیوکی و محمد هادی راد؛ ویراستاران ترویجی فرانک صحرایی، نصیبه پورفاتح؛ ویراستار ادبی سمیرا میرنظامی؛ تهیه شده در مرکز ملی تحقیقات شوری، دفتر شبکه دانش و رسانه های ترویجی.
مشخصات نشر	کرج: سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی، نشر آموزش کشاورزی، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۳۲ ص.: مصور (رنگی)، جدول (رنگی).
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۵۲۰-۶۳۶-۷
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
موضوع	علف مار (گیاه)
موضوع	Capparis spinosa
شناسه افزوده	یزدانی بیوکی، رستم، ۱۳۶۲-
شناسه افزوده	راد، محمد هادی، ۱۳۴۵-
شناسه افزوده	صحرایی، فرانک، ویراستار
شناسه افزوده	پورفاتح، نصیبه، ۱۳۶۶-، ویراستار
شناسه افزوده	مرکز ملی تحقیقات شوری، دفتر شبکه دانش و رسانه های ترویجی
شناسه افزوده	سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی، نشر آموزش کشاورزی
رده بندی کنگره	QK495
رده بندی دیویی	۵۸۳/۶۴
شماره کتابشناسی ملی	۶۰۶۱۳۳۲

ISBN: 978-964-520-636-7

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۲۰-۶۳۶-۷

عنوان: آشنایی با گیاه کور
نویسندگان: ساره خواجه حسینی، رستم یزدانی بیوکی و محمد هادی راد
مدیر داخلی: شیوا پارسانیک
ویراستاران ترویجی: فرانک صحرایی، نصیبه پورفاتح
ویراستار ادبی: سمیرا میرنظامی
تهیه شده در: مرکز ملی تحقیقات شوری، دفتر شبکه دانش و رسانه های ترویجی
ناشر: نشر آموزش کشاورزی
صفحه آرا: نرگس بهادر
نمونه خوان: افسانه شایسته، مرجان کبیری
شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸
قیمت: رایگان
مسئولیت درستی مطالب با نویسندگان است.

شماره ثبت در مرکز فن آوری اطلاعات و اطلاع رسانی کشاورزی ۵۶۹۲۱ به تاریخ ۹۸/۱۱/۰۵ است.

نشانی: تهران، خیابان آزادی، بین نواب و رودکی، پلاک ۲۰۵، مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی، طبقه ۱۲

تلفن: ۶۶۴۳۰۴۶۵ | تلفکس: ۶۶۴۳۰۴۶۴ | کد پستی: ۱۴۵۷۸۹۶۶۸۱

مخاطبان

◀ کشاورزان، کارشناسان و مروجان پهنه های تولیدی

اهداف آموزشی

◀ شما پس از مطالعه این نشریه با مراحل کاشت، داشت، برداشت و موارد کاربرد و اهمیت اقتصادی گیاه کُور آشنا می شوید.

فهرست

صفحه

عنوان

۹.....	مقدمه
۱۰.....	معرفی گیاه
۱۱.....	خصوصیات مرفولوژیکی
۱۳.....	ترکیبات شیمیایی
۱۳.....	ویژگی های اکولوژیکی مناطق پراکنش
۱۴.....	پراکنش جغرافیایی در دنیا
۱۵.....	پراکنش در ایران
۱۵.....	کاشت و تکثیر
۲۱.....	داشت
۲۲.....	برداشت
۲۴.....	کاربرد در صنایع غذایی
۲۶.....	مصارف و تأثیرات دارویی
۲۷.....	دیگر کاربردهای گیاه کُور
۲۷.....	تثبیت خاک و شن های روان
۲۸.....	رشد و گسترش در مناطق شور و قلیایی
۲۹.....	اهمیت اقتصادی
۳۰.....	جمع بندی

مقدمه

ایران به دلیل شرایط اقلیمی و جغرافیایی، رویشگاه گستره وسیعی از گیاهان دارویی است. کشور ایران با اقلیم های مختلف آب وهوایی، دارا بودن حدود ۸۰۰۰ گونه گیاهی و بیش از ۱۰۰۰ گونه دارویی، بستر بسیار مناسبی برای دستیابی به گونه های باارزش دارویی و نادر است. گیاهان دارویی از گیاهان مهم اقتصادی در هر منطقه هستند که همواره منبع اصلی مواد مؤثره اساسی در تهیه بسیاری از داروها هستند که به صورت خام یا فراوری شده در طب سنتی و مدرن صنعتی مورد استفاده قرار می گیرند. تولید این گیاهان می تواند در کنار طلای سیاه، نام طلای سبز را در سبد اقلام صادراتی کشورمان قرار دهد. از طرفی با توجه به مشکل شوری در مناطق خشک و نیمه خشک از جمله ایران، کاشت گیاهان شورپسند (هالوفیت) در این نواحی از راه حل های نوید بخش برای مقابله با شوری و فرسایش خاک است.

معرفی گیاه

گیاه کُور (*Capparis spinosa*) گونه‌ای خشکی دوست (گزروفیت)^۱ و شورپسند (هالوفیت)^۲ است و گیاهی امید بخش و مناسب برای کاربرد در سامانه های شورورزی و برای انتشار در محیط های شور، خشک و نیمه خشک است. گیاه کُور متعلق به جنس کاپاریس است که با دارا بودن ۲۵۰ گونه، بزرگ ترین جنس این خانواده است. علاوه بر گونه spinosa، ۴ گونه دیگر از جنس کاپاریس به صورت گیاهان علفی و درختچه ای در ایران به شرح جدول ۱ وجود دارد:

جدول ۱- معرفی ۴ گونه از جنس کاپاریس

C. cartilaginea Decne	کُور گوشتی، کُور آویز
C. mucronifolia Boiss	کُور درختچه ای، لیمو ترکی
C. desidua (Forssk) Edgew	کلیر
C. parviflora Boiss	کُور گل ریز، کُور صخره زی

در جدول ۲ مشخصات گیاه کُور آمده است.

جدول ۲- مشخصات گیاه کُور

اسم علمی	کاپاریس اسپینوزا (<i>Capparis spinosa</i>)
اسم انگلیسی	Capper bush و Capper common
اسم فارسی	کَبَر (Kabar)، کُور (Kavar)، کُورزه (Kavarzeh)، کُورز (Kavarz)، کُورگیا (Kavarguia)، گورک (Gourak)، گل کمر، مارگیر، خیارشنگ، باکو (Bako)، علف مار، خاروک، لگجی، لیجین و داغ قارپوزی
راسته	میخک سانان (caryophyllales)
تیره و خانواده	کُور یا علف مار (capparidacea)
جنس	کاپاریس (capparis) که با دارا بودن ۲۵۰ گونه، بزرگ ترین جنس این خانواده است.

1. Xerophyte

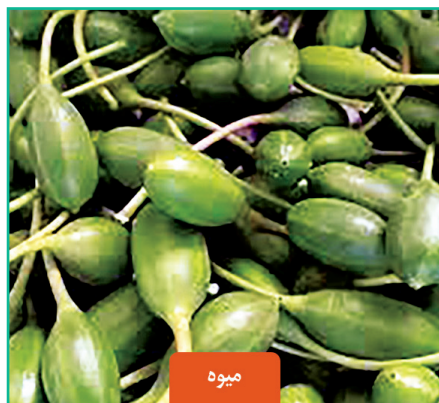
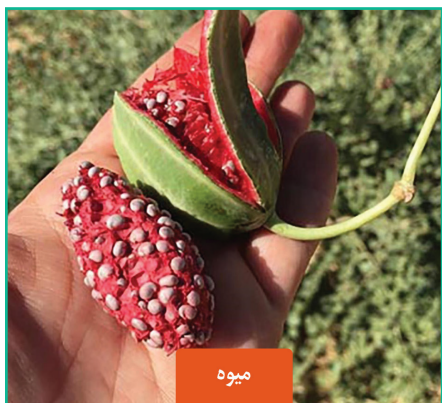
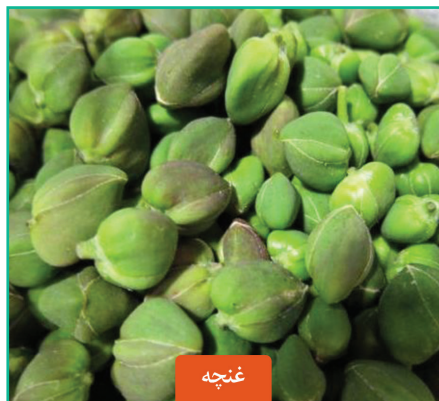
2. Halophyte

خصوصیات مرفولوژیکی

کُور گیاهی علفی چند ساله گاهی درختچه ای یا بوته ای، با ریشه چوبی و منشعب است. کور گیاهی زیبا، دارای ساقه های ساده یا منشعب، بدون کرک یا پوشیده از کرک های نرم و به طول ۱ تا ۱/۵ متر است. انشعابات ساقه گیاه کُور از یک ناحیه چوبی شده که در واقع قاعده ساقه به حساب می آید، منشأ می گیرد و وضع غالباً گسترده بر روی زمین پیدا می کند (شکل ۱). برگ های آن ساده، از نظر اندازه متنوع، دم برگ دار، با بافتی ضخیم یا نازک، عاری از دندانه، به رنگ سبز روشن و دارای دو زائده خار مانند (استیپول)^۱ در محل اتصال دم برگ به ساقه است. گل های درشت آن، منفرد و محوری و رنگ سفید مایل به گلی دارد. در داخل پوشش گل این گیاه تعداد فراوانی پرچم دراز وجود دارد که مجموعاً ظاهری بسیار زیبا به گل می بخشد و اغلب شب بوی و معطر است. میوه آن که در قسمت انتهایی یک زائده دراز (نهنج) به وجود می آید، بیضوی، گوشت دار، شکوفا به طول ۱۲ تا ۴۵ میلی متر و عرض ۱۰ تا ۲۰ میلی متر، با دانه های متعدد، در آغاز به رنگ سبز روشن است، ولی به تدریج مایل به قرمز می شود. میوه کُور در ایران با نام «خیار کبر» یا «خیار سنگ» یا «خار کبر» معروف است. در شکل ۲ قسمت های مختلف گیاه کُور نشان داده شده است.

شکل ۱- گیاه کُور

شکل ۲- قسمت های مختلف گیاه کُور

ترکیبات شیمیایی

کُور دارای چندین ترکیب شیمیایی فعال است؛ ولی یکی از مهم ترین ترکیبات موجود در آن نوعی آنتی اکسیدان غیر آنزیمی به نام فلاونوئید است. کُور دارای مقدار فراوانی آنتی اکسیدان قوی کوئرستین است. ریشه و جوانه های مولد گل و میوه ها دارای نوعی فیبر به نام پکتین، نوعی اسانس (به مقدار بسیار جزئی)، ماده ای رزینی، کاپاری روتین (ترکیب فلاونوئیدی)، گلیکوزیدهایی^۱ مانند ساپونین و گلیکوزینولات هاست. بذور این گیاه حاوی فرولیک اسید و سیناپیک اسید است و با توجه به مطالعات فیتوشیمی می توان به وجود ترکیباتی مانند ساکاریدها، گلیکوزیدها، فلاونوئیدها، آلکالوئیدها، تریپنوئیدها، روغن های فرار، اسیدهای چرب، ویتامین C، ویتامین E و استروئیدها اشاره کرد.

ویژگی های اکولوژیکی مناطق پراکنش

کُور دارای پهنه اکولوژیکی وسیعی در عرصه طبیعت بوده و در شرایط اکولوژیکی متفاوتی قادر به حیات است؛ بنابراین دارای خزانه ژنتیکی گسترده و قدرت انطباق بسیار بالایی است. این گونه با نیازهای اکولوژیکی اندک به خوبی در خاک های فقیر از لحاظ مواد غذایی و آب رشد می کند. این گیاه به خاک های گچی و کمی رسی با زهکشی خوب سازگار است؛ اما خاک های عمیق شنی - لومی و شنی را ترجیح می دهد، همچنین اسیدیته خاک بین ۶/۱ تا ۸/۵ را می تواند تحمل کند. کُور در برخی مناطق ایران به ویژه در استان های جنوبی و غربی در خاک های دارای pH قلیایی یافت می شود. این گیاه با محیط های نامساعد، گرم، خشک و شدت های بالای تابش سازگاری یافته است. دارای ریشه های عمیق و گسترده است و به خشکی مقاوم است. در مناطق خشک با بارندگی کم تر از ۲۰۰ میلی متر در سال به خوبی سازگار است و دمای ۵۰ درجه در تابستان را می تواند تحمل کند. این گیاه نه تنها به کمبود آب و حرارت بالا مقاومت قابل ملاحظه ای

۱. ترکیباتی که از سوخت و سازهای ثانویه گیاه به دست می آید و به عنوان دافع گیاه خواران عمل می کند.

نشان می دهد، بلکه به سرما نیز مقاوم است و می تواند تا دمای ۸- درجه سانتی گراد نیز به حیات خود ادامه دهد. این گونه به طور خودرو در شکاف صخره ها و دیوارهای سنگی، در کنار جاده ها، زمین های بایر، دامنه کوه ها، در اطراف گیاهان زراعی به عنوان علف هرز، روی خاک های سنگریزه ای و کم عمق، در زیستگاه های سنگریزه ای و خشک و به صورت گسترده روی سطح زمین یا واژگون روی صخره ها و لبه پرتگاه ها می روید (شکل ۳).

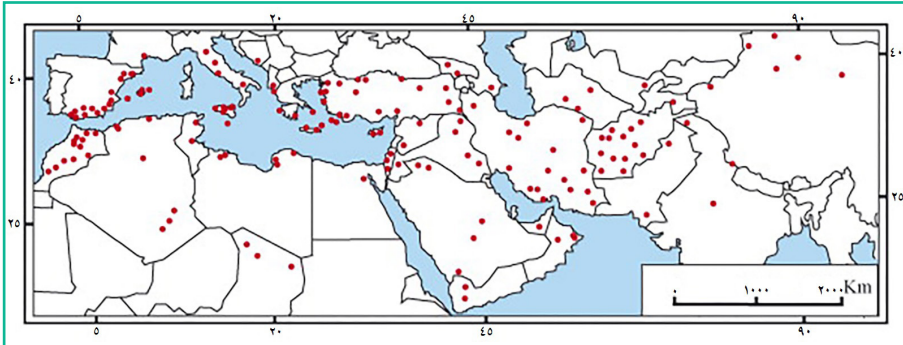

شکل ۳- نواحی رویش گیاه کَور- صخره ها، نواحی کوهستانی

پراکنش جغرافیایی در دنیا

پراکندگی این گیاه بیش تر در نقاط گرم و حداکثر در نواحی معتدل است و در سرتاسر مناطق استوایی و نیمه استوایی به طور گسترده می روید. بومی مناطق گرمسیری مدیترانه، غرب و مرکز آسیاست. زیستگاه های عمده آن در کشورهای جنوب اروپا (اسپانیا، ایتالیا، یونان، ترکیه) گزارش شده است. اما به صورت محدود در آمریکا و جنوب روسیه نیز

مشاهده شده است. پراکنش آن از اقیانوس اطلس، مراکش و تونس تا دریای سیاه، ارمنستان و نواحی شرقی دریای خزر تا افغانستان و هند امتداد دارد. گونه های دیگری از کَور در هاوایی و شمال آفریقا رشد می کنند (شکل ۴).

شکل ۴- توزیع گیاه کَور در آفریقا و اوراسیا

پراکنش در ایران

این گیاه مهاجم در جای جای کشور ایران پراکنده است و در استان های گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان شرقی و غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، همدان، اراک، لرستان، اصفهان، یزد، فارس، کرمان، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان، خراسان، سمنان و تهران می روید.

کاشت و تکثیر

تکثیر گیاه از طریق قلمه زدن یا کاشتن بذر صورت می گیرد. میزان جوانه زنی بذر کَور معمولاً ناچیز است. خواب بذر این گیاه مانع از جوانه زنی یکنواخت می شود (شکل ۵). ظهور گیاهچه در مزرعه حدوداً ۵ درصد است؛ بنابراین کاشت مستقیم بذر در مزرعه توصیه نشده است.

شکل ۵- بذر گیاه کُور

خواب بذر مانع از جوانه زنی یکنواخت می شود که به علت پوشش سخت بذر و همچنین موسیلاژ موجود در پوسته آن است. برای غلبه بر خواب بذر، اعمال تیمارهای خارجی لازم است. برای این کار بذور را به مدت ۱۲ ساعت در آب جاری یا به مدت ۱۲ ساعت در محلول اسیدجیبرلیک ۵۰۰ و ۱۰۰۰ پی پی ام (قسمت در میلیون) قرار می دهند. یکی دیگر از مواد شیمیایی به کاررفته برای از بین بردن خواب بذر اسیدسولفوریک است. بیش ترین جوانه زنی بذر یعنی ۶۲ درصد برای بذوری مشاهده شده است که ابتدا با اسیدسولفوریک به مدت ۴۰ دقیقه پیش تیمار شدند و سپس در اسیدجیبرلیک ۴۰۰ پی پی ام برای ۲ ساعت قرار گرفتند. در برخی تحقیقات بهترین تیمار برای شکست خواب بذر، خراش دهی پوسته بذر با کاغذ سمباده همراه با کاربرد اسیدجیبرلیک یا خراش دهی پوسته بذر کُور با اسیدسولفوریک غلیظ گزارش شده است.

برخی محققان معتقدند که بذرها باید با سرمای یخ بندان مواجه شوند تا پوسته آن ها شکاف بردارد و جوانه زدن در آن ها آغاز شود. برای این کار بذور را به مدت ۲۴ تا ۴۸ ساعت در دمای ۱- درجه قرار داده می شود و سپس آب شویی برای حذف پوسته های بذور انجام می گیرد. پس از اعمال تیمارهای فوق، بذور در گلخانه یا خزانه با درجه حرارت ۲۵ درجه سانتی گراد، در درون گلدان یا پاکت های پلاستیکی حاوی خاکی با بافت لومی و زهکشی مناسب و به عمق حدود ۱ سانتی متر کشت می شوند. رشد گیاهچه های نشا شده کُور کند است. گیاهان جوان می توانند در گلخانه با حداقل دمای ۱۰ درجه سانتی گراد رشد کنند. گیاهچه ها در گلخانه برای یک سال نگهداری شده و سپس برای کاشت به زمین زراعی منتقل می شوند (شکل ۶).

شکل ۶- گیاهچه‌های نشاشده کُور

تکثیر رویشی از طریق قلمه زنی انجام می‌گیرد. جمع‌آوری قلمه‌ها از اواسط اسفند تا اواسط اردیبهشت انجام می‌شود. انتخاب قلمه‌ها از ساقه‌های با قطر بیش از ۱ سانتی‌متر صورت می‌گیرد. طول قلمه‌ها ۸ سانتی‌متر است و ۶ تا ۱۰ جوانه دارند. در صورتی که قلمه‌ها را در محلول هورمون ریشه‌زایی اکسین غوطه‌ور کنیم و سپس در یک خاک بافت متوسط (لومی) و با زهکشی خوب قرار دهیم، قلمه‌ها به خوبی ریشه‌دار می‌شوند. قلمه‌ها در گلخانه برای حداقل یک سال نگهداری می‌شود. انتقال قلمه‌های ریشه‌دار شده در اواخر فصل زمستان و در طول فصل بهار انجام می‌شود و در سال اول با سنگ پوشیده می‌شوند. باتوجه به اینکه هر بوته در حداکثر رشد میزان پوششی حدود ۱۰ مترمربع نیاز دارد، کشت ۱۰۰۰ بوته در هر هکتار امکان‌پذیر است (شکل‌های ۷ و ۸).

شکل ۷- قلمه های تهیه شده گیاه کُور

شکل ۸- قلمه های کاشته شده گیاه کُور در مرکز ملی تحقیقات شوری

داشت

برای اصلاح رشد شاخه‌های کُور که به صورت نامنظم است، گیاهان را با الگوی مربعی شکل و با فاصله ۲ تا ۶ متر کشت می‌کنند. در ایتالیا، کُورها در فاصله‌های ۲ تا ۲/۵ متری از یکدیگر کاشته می‌شوند. گیاه در مرحله گیاهچه‌ای حساسیت زیادی به کمبود آب دارد. در اولین دو تابستانی که بعد از کاشت انجام شود، ۲ تا ۳ مرتبه نیاز به آبیاری دارد؛ اما گیاهان با عمر بالاتر از ۲ سال نیاز به آبیاری ندارند. از غرقاب کردن گیاهان در سال اول باید خودداری شود؛ زیرا باعث میزان بالای بوته‌میری گیاهان جوان می‌شود. در سال اول از رژیم حداقل آب در بهار و تابستان استفاده می‌شود. گیاهان خودروی کُور در مناطق خشک با بارندگی کم‌تر از ۲۰۰ میلی‌متر در سال و بدون آبیاری رشد می‌کنند. بنابراین آب دادن پی‌درپی باعث محدود کردن توسعه سیستم ریشه عمیق می‌شود. آب در دسترس مهم‌ترین عامل محدودکننده تولید است و برای ترغیب گیاه به افزایش قابلیت تولید، باید از آبیاری قطره‌ای استفاده شود. در شکل ۹ آبیاری بوته‌های کُور به روش قطره‌ای نشان داده شده است.

شکل ۹- آبیاری بوته‌های کُور به روش قطره‌ای

اندام های هوایی گیاه در طول فصل سرما خشک می شود؛ بنابراین در زمستان هرس سنگین برای حذف شاخه های خشک شده انجام می شود. این هرس برای تولید ضروری است؛ زیرا جوانه های گل روی شاخه های یک ساله ظاهر می شوند. بنابراین در زمین زراعتی که گیاه معمولاً در سال اول گل می دهد، باید ساقه آن را از مجاور سطح زمین قطع کرد تا در آینده از محل اطراف آن شاخه های قوی و سالم ظاهر شود و با رشد تدریجی آن ها گیاهی قابل بهره برداری تا سال پنجم و ششم به دست آید. مقابله با علف های هرز مخصوصاً در هنگام استقرار مهم است. بوته کُور مستقر شده به سرعت توسط تاج، پوشش سطح زمین را می پوشاند و تا حد زیادی باعث کاهش رشد علف های هرز می شود. آفات و بیماری ها عاملی محدود کننده برای کُور نیستند. از آنجایی که گیاه کُور پس از استقرار نیازمند نهاده های کمی است (آب و کود)، گیاهی مناسب برای یک سامانه زراعی ارگانیک یا کم نهاده است. به نظر نمی رسد که این گیاه به آفات و بیماری ها حساس باشد که این مسئله نیاز برای کاربرد مواد شیمیایی را محدود می کند. البته ممکن است برخی ویروس ها به وسیله پیوند زدن و تکثیر واریته های کاشته شده انتقال یابند. برخی حشرات نیز ممکن است حامل ویروس باشند.

برداشت

فرآورده اصلی کُور جنبه تجارتي دارد و غنچه های نارس گل دارای ارزش اقتصادی است. غنچه های کُور از گیاهان خودرو در رویشگاه های طبیعی جمع آوری می شوند. جمع آوری غنچه ها از خرداد تا شهریور، در گرمای شدید بیابان به طول می انجامد. گیاه کُور پس از ۳ تا ۴ سال به تولید بالای غنچه می رسد. بهره برداری اقتصادی از سال سوم تا ششم است. در شکل ۱۰ مزارع تولید گیاه کُور و در شکل ۱۱ برداشت جوانه های گل گیاه کُور نشان داده شده است.

شکل ۱۰- مزارع تولید گیاه کُور

شکل ۱۱- برداشت جوانه های گل گیاه کُور

غنچه ها بر حسب اندازه از ۷ تا ۱۶ میلی متر طبقه بندی می شوند. هرچه غنچه ها کوچک تر باشد، از کیفیت بالاتری برخوردارند. برای یکنواخت کردن غنچه های برداشت شده با دست از الک های ماشینی استفاده می شود. غنچه های با قطر کم تر از ۱ سانتی متر با ارزش تر از غنچه های بزرگ تر (بیش از ۱/۵ سانتی متر) است.

کاربرد در صنایع غذایی

جوانه های گل، برگ های تازه، ریشه و میوه کُور برای مصارف غذایی، دارویی و... مورد استفاده قرار می گیرند. قسمت با ارزش گیاه که جنبه تجاری دارد، جوانه های گل (غنچه ها) است که برای تهیه ترشی (در سرکه) و شور (در نمک) مصرف می شوند (شکل ۱۲). غنچه آن به عنوان ادویه در تهیه سس، کره، پنیر و در تزئین غذا و سالاد استفاده می شود (شکل ۱۳). میوه های سته نیمه رس آن و نیز شاخساره های جوان با برگ های کوچک آن به عنوان سبزی مصرف می شوند و علاوه بر آن، به عنوان دارو و چاشنی و همچنین برای تهیه ترشی استفاده می شوند. دانه های آن نیز مصرف خوراکی دارند. ضمن آنکه حاوی ۱۹ تا ۲۲ درصد پروتئین، ۲۶ درصد فیبر و ۱۷/۱ درصد خاکستر است و با داشتن ۳۱/۶ تا ۳۶ درصد روغن، جزو منابع روغنی محسوب می شود. سوزاندن ریشه ها و استفاده از خاکستر آن به عنوان منبع نمک اماری متداول است. در جدول ۲ مواد مغذی موجود در ۱۰۰ گرم کُور آمده است.

جدول ۲- مواد مغذی موجود در ۱۰۰ گرم کُور

مواد مغذی	درصد
پروتئین	۹/۷۱
چربی	۹/۴۰
فیبر	۸/۶۰
کربوهیدرات	۷/۴۷
کلسیم	۰/۰۵۵
فسفر	۰/۵۳۱
آهن	۰/۲۷
سدیم	۰/۵۸

شکل ۱۲- جداسازی جوانه های گل و میوه های کُور و فراوری آن ها به شکل ترشی و شور

شکل ۱۳- استفاده از جوانه های گل گیاه کُور در طبخ غذا

مصارف و تأثیرات دارویی

مصارف درمانی متعددی برای این گیاه ذکر شده است، از جمله درمان بیماری دیابت، کاهش کلسترول، خاصیت آنتی اکسیدان، درمان دردهای مفاصل و رماتیسم، ادرار آور، ضد فشار خون، نیروبخش، تقویت فعالیت کبد و ضد عفونی کننده کلیه. پوست ریشه گیاه به عنوان ماده مقوی، مدر و قابض کاربرد سنتی دارد و همچنین در درمان بسیاری از بیماری ها نظیر بیماری های کلیه، کبد، طحال، پوستی، کم خونی، اعصاب، نقرس، دیابت و روماتیسم استفاده می شود. یونانیان بر این باورند که جوشانده ریشه گیاه کُور یا جوانه آن به طور قابل ملاحظه ای در درمان روماتیسم سودمند است. همچنین میوه و جوانه این گیاه حاوی روتین و کوئرستین (ترکیب های فلاونوئیدی) است. کوئرستین، خاصیت ضد باکتریایی، ضد سرطانی، ضد التهابی و ضد درد دارد و ترکیب بیوفلاونوئید موجود در آن مویرگ ها را تقویت می کند و مانع تشکیل لخته خون می شود. جوانه های ناشکفته و مولد گل آن اثر نیرو دهنده دارد. جویدن پوست تازه آن، مسکن دندان است. از قسمت های مختلف این گیاه به صورت جوشانده، پودر و قرص کپسول و محلول روغنی استفاده می شود. همچنین از تنتور تهیه شده از ساقه آن به عنوان معرف استفاده می شود.

دیگر کاربردهای گیاه کُور

تثبیت خاک و شن‌های روان

از ۱۶۵ میلیون هکتار مساحت کشور حدود ۹۰ میلیون هکتار آن را مراتع و ۳۴ میلیون هکتار را بیابان‌ها و کویرها و شنزارها پوشانیده است. از این مقدار بیش از ۵ میلیون هکتار تپه‌های ماسه فعال و نیمه فعال است. احیای بیولوژیکی گونه‌های سازگار و مقاوم با شرایط اقلیمی و خاکی نقش اساسی در پایداری پهنای بیابان زدایی ایفا می‌کند. باتوجه به پایداری، دوام و بقای این گیاه در برابر مسائل زیست محیطی و رویش بسیار خوب آن در زمین‌های ماسه‌ای مناطق جنوبی کشور، کُور می‌تواند به عنوان گیاهی چند منظوره در احیای عرصه‌های منابع طبیعی و تثبیت ماسه‌های روان و تنوع بخشیدن به کشت محصولات کشاورزی نقش مهمی ایفا کند. این گیاه به دلیل تاج پوشش وسیع و نیز سیستم ریشه‌ای گسترده و عمیق در کنترل فرسایش خاک، به ویژه در اراضی شیب دار و در معرض فرسایش خاک، بسیار تأثیرگذار است و می‌تواند برای احیای خاک‌های کم‌شور، خاک‌های آهکی و زمین‌های مزروعی و حفاظت از مناطق تخریب شده مورد استفاده قرار گیرد. ارتفاع گیاه کُور در شرایط مناسب به ۱ متر می‌رسد و با قابلیت رشد در صخره‌ها و خاک‌های فقیر، داشتن ریشه‌ای با عمق بیش از ۳ متر و انشعابات فراوان اندام هوایی که به صورت خوابیده روی زمین مساحتی بیش از ۲۰ متر مربع را پوشش می‌دهند، نقش بسزایی در کاهش فرسایش در نواحی خشک و بیابانی دارد. بدین منظور در زمین‌های مدنظر این گیاه را در فواصل نزدیک به هم کشت می‌دهند و در میان بوته‌های کُور، درختان را می‌کارند. پس از بزرگ شدن درختان می‌توان در صورت لزوم گیاهان کُور را از آن منطقه حذف کرد.

رشد و گسترش در مناطق شور و قلیایی

در ایران سطحی معادل ۲۵ میلیون هکتار از اراضی کشور با خاک های شور و قلیایی پوشیده شده است. براساس تحقیقات و با توجه به تحمل بالای گیاه کُور به شوری و خشکی در مرحله رویشی و زایشی و همچنین قابلیت رشد آن در بسیاری از مناطق ایران، کشت و توسعه آن در بخش های گسترده ای از کشور از جمله مناطق با خاک های شور و قلیایی امکان پذیر است .

نتایج تحقیقات در این زمینه به صورت زیر است:

◀ گیاه کُور تا شوری ۱۲ دسی زیمنس بر متر را بدون کاهش معنی دار در وزن تر شاخساره و تا شوری ۸ دسی زیمنس بر متر را بدون کاهش معنی دار در وزن تر ریشه تحمل می کند.

◀ باتوجه به اینکه سطوح مختلف شوری تأثیرات اندکی در کاهش رشد گیاه کُور دارد و توانایی تحمل به تنش شوری را از طریق افزایش سطح هورمون آبسزیک اسید دارد، این گیاه به عنوان گزینه ای مناسب برای کاشت و استفاده در مناطق خشک و نیمه خشک و همچنین در شرایط شور توصیه می شود.

◀ گیاه کُور مقاوم به شوری است و با نیازهای اکولوژیکی اندکی که دارد، به خوبی در خاک های فقیر از لحاظ مواد غذایی رشد می کند.

◀ کُور خاک های شور و ماسه ای را که از نظر مواد آلی فقیرند، می پسندد و چون گونه ای گزروفت است، مقاومت خوبی در شرایط شوری دارد (شکل ۱۴).

◀ خاک رویشگاه این گونه لومی شنی و لومی رسی شنی غیرشور تا بیش از حد شور است.

◀ کُور قادر به رشد و توسعه سریع در طول کرانه های دریا در درون نواحی تحت تأثیر پوشاب دریاست.

◀ کُور برای انتشار در محیط های شور، خشک و نیمه خشک گزینه موفق است.

شکل ۱۴- رشد و گسترش گیاه کُور در مناطق با خاک های ماسه ای و شور

اهمیت اقتصادی

باتوجه به ترکیبات ارزشمند بیوشیمیایی متعدد در این گیاه (ترکیبات آنتی اکسیدانی) و قیمت بالا (شیشه های ترشی محتوی ۳۰ گرم جوانه های کُور به قیمت ۱۶,۵۰۰ تومان)، گاهی از جوانه های زایشی و میوه های نارس آن به عنوان خاویار گیاهی یاد می شود. این گونه در مناطق ویژه مدیریتانه دارای اهمیت اقتصادی مهمی است و تولید آن در سه دهه اخیر در ایتالیا و اسپانیا به صورت یک محصول تجاری انجام می شود. سالانه از کشورهای ترکیه، قبرس و یونان ۵ میلیون دلار میوه نارس کور فقط به آمریکا صادر می شود. در حال حاضر، تجارت جهانی کُور حدود ۶۰ کشور را در بر می گیرد و میانگین تولید سالانه آن حدود ۱۰ هزار تن تخمین زده شده است و رشد جهانی در تجارت کُور حدود ۶ درصد در سال برآورد می شود. در سه دهه اخیر به دلیل افزایش تقاضا و بهره برداری بی رویه از بخش های زایشی و همچنین مشکلات موجود در زمینه تکثیر این گونه جمعیت آن در جهان و از جمله در ایران با کاهش روبه رو شده است. کشور ایران به دلیل شرایط خاص آب وهوایی ظرفیت کشت، تولید و به ویژه فراوری این گیاه را در راستای تأمین نیاز داخلی کشور و حتی صادرات دارد.

جمع بندی

ایران سرزمینی خشک و نیمه خشک با نزولات جوی بسیار کم است. خاک های شور و قلیایی نیز در مناطق خشک و نیمه خشک ایران توسعه یافته است و سطحی معادل ۲۵ میلیون هکتار از اراضی کشور را پوشش می دهد. بنابراین هرگونه برنامه ریزی در ارتباط با کاشت گیاهان در این مناطق باید به سازگاری گیاهان در مقابل این تنش ها توجه ویژه ای داشته باشد. کُور به دلیل بومی بودن، سازگاری بالا و مقاومت زیاد به شوری بالا، خشکی و گرما (رشد در گرم ترین و خشک ترین فصل سال)، به عنوان گزینه ای مناسب برای کاشت در مناطقی از ایران که به علت شوری بالای منابع آب و خاک عملاً کشاورزی رایج امکان پذیر نیست و همچنین استفاده در مناطق خشک و نیمه خشک و بیابانی برای حفاظت از مناطق تخریب شده یا در حال تخریب، کاهش فرسایش، تثبیت شن های روان پیشنهاد می شود. با توجه به پراکنش وسیع این گیاه در نقاط مختلف کشور و همچنین کاربردهای وسیع آن در صنایع دارویی، غذایی و قیمت بالای این محصول در بازار جهانی این گیاه، ارزش تجاری درخور توجهی در دنیا دارد و یکی از ظرفیت های بالقوه برای ایران است و در نتیجه قابلیت ارزآوری و اشتغال زایی بسیار زیادی دارد.

یادداشت

یادداشت

گیاه کُور پس از ۳ تا ۴ سال به تولید بالای غنچه می‌رسد؛
بنابراین بهره‌برداری اقتصادی از سال سوم تا ششم است.

ISBN: 978 964 520 636 7

978 964 520 636 7